

Η οσία Σοφία της Κλεισούρας και η δια Χριστόν σαλότητα στην Ορθόδοξη Εκκλησία

/ [Πεμπτούσία](#)

Η οσία Σοφία (Χοτοκουρίδου) καταγόταν από τον Πόντο, από χωριό της επαρχίας Αρδάσης της Ι. Μητροπόλεως Τραπεζούντος. Το 1914 πήραν οι Τούρκοι τον άντρα της στα τάγματα εργασίας, όπου και μάλλον απεβίωσε. Είχε αποβιώσει και το παιδί της, κι έτσι η νεαρή χήρα κατέφυγε στα βουνά, όπου ζούσε ασκητικά, με μεγάλη νηστεία. Εκεί της εμφανίστηκε ο άγιος Γεώργιος και την προειδοποίησε για επικείμενη επιδρομή των Τσετών. Η Σοφία ενημέρωσε τους συγχωριανούς της, που κρύφτηκαν και απέφυγαν τον κίνδυνο. Στην ανταλλαγή των πληθυσμών το καράβι που μετέφερε τους συγχωριανούς της Σοφίας στην Ελλάδα κινδύνεψε να καταποντιστεί. Αυτή έβλεπε τα κύματα γεμάτα από Αγγέλους και την Παναγία. Ζήτησε απ' αυτήν να πνιγεί η ίδια και να σωθούν οι συγχωριανοί της. Η Παναγία τους έσωσε όλους. Ο καπετάνιος δεν το πίστευε πώς σώθηκαν κι έλεγε: «Κάποιον άγιο έχουμε.» Οι χωριανοί του απάντησαν: «Τη Σοφία.»

Η Παναγία την έστειλε στο μοναστήρι της στην Κλεισούρα της Καστοριάς, στην Ι. Μονή του Γενεθλίου της Υπεραγίας Θεοτόκου, όπου έζησε ασκητικά για μισό περίπου αιώνα. Εκεί βρήκε έναν ενάρετο ιερομόναχο, τον π. Γρηγόριο, που είχε έλθει από το Άγιο Όρος, ο οποίος την κατάρτισε στη μοναχική ζωή. Έζησε ασκητικά ως λαϊκή, φορώντας τα μαύρα της χηρείας και της ασκήσεως, καθισμένη πάνω στο τζάκι και αλείφοντας το πρόσωπό της με στάχτη, για να μη φαίνεται η ομορφιά του.

Τα περισσότερα χρόνια τα πέρασε μόνη της, με μόνο τον Θεό, μια και το μοναστήρι έμεινε χωρίς μοναχούς. Υπέμεινε τους δριμείς χειμώνες, με τη θερμοκρασία να πέφτει στους -15 βαθμούς, και την πολλή υγρασία του τόπου. Όταν της έλεγαν ν' ανάψει φωτιά, φώναζε ένα μακρόσυρτο «Όχι!», που ακόμα ηχεί στα αυτιά όσων την άκουσαν. Κυκλοφορούσε ξυπόλητη, ενώ τα ρούχα της ήταν πάντα κουρελιασμένα και ανεπαρκή για τις συνθήκες της περιοχής. Της έδιναν καινούργια. Δεν τα φορούσε, αλλά τα πρόσφερε σε όσους είχαν ανάγκη. Κοιμόταν και σ' έναν άλλο χώρο, πάνω σε άχυρα, αλλά από κάτω είχε βάλει σουβλερές πέτρες. Δεν λουζόταν ποτέ ούτε χτενιζόταν, και τα μαλλιά της είχαν σκληρύνει πολύ. Όταν κάποτε χρειάστηκε να τα σηκώσει από τα μάτια της, για να βλέπει καλύτερα, αναγκάστηκε να τα κόψει με το ψαλίδι που κούρευαν τα πρόβατα. Παρ' όλη όμως την αλουσία, το κεφάλι της ευωδίαζε.

Το φαγητό της ήταν λιτότατο, συνήθως με ό,τι έβρισκε στην περιοχή:μανιτάρια, μούσκλια, αγριόχορτα, φτέρη, φύλλα των δέντρων, ή με λίγη ντομάτα τουρσί, μουχλιασμένη. Τα σαββατοκύριακα έβαζε και μια κουταλιά λάδι στο πιάτο της. Άλλες φορές άνοιγε καμιά κονσέρβα ψάρι και το έτρωγε όταν είχε πιάσει ένα δάχτυλο μούχλα. Έτρωγε και σε παλιά σκουριασμένα ορειχάλκινα σκεύη, αλλά δεν πάθαινε τίποτα. Όταν κάποιοι διαμαρτύρονταν για τις «υπερβολές» της, τους απαντούσε: «Παιδεύω το σαρκίο μου».

Κι όμως, αυτή η αυστηρή με τον εαυτό της ασκήτρια ήταν πολύ γλυκιά και επιεικής με τους άλλους. Δεν κρατούσε δραχμή από τα χρήματα που της έδιναν, αλλά τα έκρυβε για να τα δώσει στους αναγκεμένους όταν θα ερχόταν η ώρα. Τα τότε κοριτσάκια, σημερινές γερόντισσες της Κλεισούρας, που μιλούσαν ελληνικά και βλάχικα, αγαπούσαν τη συντροφιά της, έστω κι αν δεν καταλάβαιναν τα ποντιακά της. Νουθετούσε τις άγαμες κοπέλες που τύχαινε να παραστρατήσουν, φρόντιζε να παντρευτούν, τις προίκιζε από τα χρήματα που της έδιναν και ανέθετε στην Παναγία την προστασία τους. «Η Παναΐα κι θα χαντ' σας» (δεν θα σας χάσει η Παναγία), τους έλεγε.

Ποτέ δεν πλήγωσε ή στενοχώρησε κανένα. Αν καταλάβαινε ότι κάποιος είχε προβλήματα μέσα του, περνούσε από δίπλα του, του έλεγε ένα δυο λόγια, χωρίς να

την αντιληφθούν οι άλλοι, απομακρυνόταν, κι εκείνος την ακολουθούσε. Τον παρηγορούσε, τον συμβούλευε, τον ενίσχυε με τη χάρη του Θεού, κι αυτός έφευγε άλλος άνθρωπος. Έλεγε πολλές φορές: «Αυτοί ήρθαν μαύροι στην Παναγία και φεύγουν άσπροι». Γνώριζε πολλά σκάνδαλα από ιερείς, μοναχούς, λαϊκούς... Δεν κατηγορούσε ποτέ κανέναν, αλλά έλεγε: «Να σκεπάζετε, να σας σκεπάζει ο Θεός».

Αγαπούσε και τα ζώα. Είχε μια αρκούδα, που ζούσε στο δάσος και την έλεγε «ρούσα». Ερχόταν κι έπαιρνε τροφή από τα χέρια της, της έγλειφε τα χέρια και τα πόδια από ευγνωμοσύνη κι επέστρεφε στο δάσος. Έβαζε ψίχουλα στα περβάζια των παραθύρων για τα πουλάκια, κι αυτά, όταν η αγία προσευχόταν, φτερούγιζαν γύρω της και κελαηδούσαν. Σαν να ζούσε στον Παράδεισο, πριν από την πτώση.

Είχε κοινωνία με την Παναγία και τους Αγίους. Κάποτε αρρώστησε βαρειά, από σκληροκοειδίτιδα ή κήλη, ώστε να διπλωθεί στα δύο από τον πόνο. Δεν δέχτηκε γιατρό αλλά έλεγε: «Θα 'ρθει η Παναγία να με πάρει από τον πόνο». Έβαζε στουπιά η φυτίλια από τις κανδήλες, ώσπου σάπισε η πληγή κι έβγαζε κακοσμία. Τότε της εμφανίστηκε η Παναγία με τον αρχάγγελο Γαβριήλ και τον άγιο Γεώργιο. Της είπε ο αρχάγγελος: «Θα σε κόψουμε τώρα». Αυτή απάντησε: «Είμαι αμαρτωλή, να εξομολογηθώ, να κοινωνήσω, και να με κόψεις». Μια «εγχείρηση θα σου κάνουμε», της απαντά. Έγινε η επέμβαση, η Σοφία έγινε καλά και συχνά σήκωνε χωρίς ντροπή την μπλούζα ή το φόρεμά της, για να δείξει στον κόσμο την τομή που έκλεισε μόνη της.

Εκοιμήθη εν Κυρίω στις 6 Μαΐου 1974. Η ανακομιδή των λειψάνων της έγινε το 1982, και για μέρες ευωδίαζαν βασιλικό.

Κάποιες φορές η αγία έκανε αλλοπρόσαλλα πράγματα, για να μην αποκτήσει φήμη ανάμεσα στους ανθρώπους. Έτσι, πολλοί την παρεξηγούσαν και την αποκαλούσαν «παλάλα», παλαβή. Όσο ζούσε, ήταν γνωστή μόνο στην Κλεισούρα και στη γειτονική περιοχή της Πτολεμαΐδας· δεν είχε ενταχθεί σε κανέναν από τους εκκλησιαστικούς κύκλους που συνηθίζουν να διαφημίζουν τα ενάρετα μέλη τους. Μετά την κοίμησή της όμως, πολλοί, ακούγοντας άλλους να διηγούνται τα θαύματα, τη διάκριση, τις συμβουλές και τη βοήθεια της Αγίας, κατάλαβαν ποιον θησαυρό είχαν δίπλα τους και δεν τον εκτίμησαν. Όμως οι προσευχές της ίσως να βοήθησαν και κάποιους απ' αυτούς, χωρίς να το αντιληφθούν. Απλοί άνθρωποι διηγήθηκαν ονομαστικώς και ενυπογράφως στον τοπικό επίσκοπο πολλές ιάσεις που έγιναν δια πρεσβειών της, πριν και μετά την οσιακή της κοίμηση, και πώς πολλές φορές τους συμπαράσταθηκε ψυχικά. Έτσι, η Μεγάλη Εκκλησία την ενέταξε πέρυσι στις αγιολογικές δέλτους της και φέτος, την 1^η Ιουλίου, έγινε η επίσημη ανακήρυξή της από τον Οικουμενικό Πατριάρχη στην Καστοριά.

Οι δια Χριστόν σαλοί εμφανίζονται στη βυζαντινή περίοδο. Είναι κάποιοι, που μετά

από πολλή άσκηση, με έμπνευση του Θεού, υποκρίνονται τους τρελούς, «ύπάγουν, έμπαίζουσι τῷ κόσμῳ», όπως λέει ένας άγιος του 6^{ου} αιώνα, ο Συμεών, ο δια Χριστόν σαλός, στον συνασκητή του άγιο Ιωάννη. «Μή φοβηθῆς, άδελφὲ Ἰωάννη· οὐ γάρ ἀπ' έμαυτοῦ βούλομαι τοῦτο πράξαι ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ κελεύοντός μοι», τον διαβεβαιώνει, όταν αυτός του εκθέτει τους κινδύνους στους οποίους θα υποβάλει τον εαυτό του.

Ένας λόγος για την προτίμηση αυτής της παράδοξης ζωής είναι η αποφυγή της ανθρωπαρέσκειας και του κινδύνου της υπερηφάνειας. Όπως γράφεται στον βίο του αγίου Συμεών, «ή δὲ εὐχὴ πᾶσα αὐτοῦ ὑπῆρχεν τοῦ σκεπασθῆναι αὐτοῦ τὴν ἐργασίαν μέχρι τῆς αὐτοῦ μεταστάσεως ἐκ τοῦ βίου, ἵνα διαφύγῃ τὴν τῶν ἀνθρώπων δόξαν, δι' ἧς παραγίνεται ὑπερηφανία καὶ οἴησις ἢ καὶ ἀγγέλους ἀπολέσασα ἐξ οὐρανῶν.» Κι ο Θεός τον εισακούει. «Καὶ γὰρ τοσαύτας θαυματουργίας αὐτοῦ ἐπιτελέσαντος καὶ τοσαῦτα παράδοξα κατεργασαμένου, [...] οὐκ ἐγένετο δήλη ἢ τοῦ ὀσίου ἐργασία τοῖς ἀνθρώποις», συνεχίζει ο βιογράφος του.

Ένας δεύτερος λόγος είναι η αποφυγή του συγχρωτισμού με τις εξουσίες του κόσμου και η απόρριψη των κοινωνικών συμβάσεων στις οποίες είχαν εθιστεί οι χριστιανοί μετά την επικράτηση της Ορθοδοξίας στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Προσπαθούν να μιμηθούν τους πιστούς των πρώτων αιώνων, που ζούσαν στο περιθώριο της κοινωνίας, χαρακτηρίζονταν «μωροὶ διὰ Χριστόν»[1] και γίνονταν «θέατρον ... τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις»[2], όπως ο Απόστολος Παύλος. Να μιμηθούν τους μάρτυρες και να μαρτυρήσουν με τη ζωή τους πως η κοινωνία αυτή είναι πρόσκαιρη και πως το «πολίτευμα» των χριστιανών βρίσκεται στους ουρανοὺς[3].

Γι' αυτό και κάνουν σκανδαλώδη πράγματα, διασαλεύοντας την κοινωνική και την εκκλησιαστική τάξη, καταπατώντας επιδεικτικά τη συμβατική ηθική, προκαλώντας αμηχανία και δυσανασχέτηση στους πολλούς, επισύροντας δαρμούς, εξευτελισμούς και την έσχατη κοινωνική απόρριψη. Κάποιοι όμως, διακρίνουν την αγιότητα κάτω από το σχήμα της τρέλας, τους πλησιάζουν, εκπλήσσονται από την ισάγγελη ζωή τους και δέχονται κάτι από τη χάρη του Θεού που έχουν άφθονη. Κάτω από τα προσχήματα μιας ανορθόδοξης και σκανδαλώδους συμπεριφοράς, οι δια Χριστόν σαλοί ευεργετούν τους συνανθρώπους με διδασκαλίες και θαύματα, τους ελέγχουν για παρεκτροπές και τους διορθώνουν, επιβάλλοντας όμως πάντα στους ευεργετούμενους τη σιωπή, για να μην αποκαλυφθούν. Συνήθως, ενώ οι εκκλησιαστικές αρχές τους αγνοούν ή τους καταφρονούν, έχουν ένα εκκλησιαστικό πρόσωπο στο οποίο «αναφέρονται» και μέσω του οποίου διατηρούν δεσμούς και με τη στρατευομένη Εκκλησία. Στο τέλος της ζωής τους, ο Θεός τους δοξάζει με υπερφυσικά φαινόμενα, οι ευεργετηθέντες αποκαλύπτουν τις

ευεργεσίες τους κι η Εκκλησία τους τιμά ως Αγίους.

Σε πολλά οι δια Χριστόν σαλοί μάς θυμίζουν και τους Προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης. Ζουν με μεγάλη εγκράτεια και άσκηση, ελέγχουν πλούσιους και υψηλά ιστάμενους, τιμωρούν και κάποιους σωματικά, για το καλό τους. Ενεργούν με μιαν άλλη εξουσία, μη θεσμική, αυτήν από τον Θεό, και διασώζουν το προφητικό χάρισμα μετά Χριστόν.

Οι αυθεντικοί δια Χριστόν σαλοί είναι ελάχιστοι (εκτός από τον άγιο Συμεών, κατά τη βυζαντινή περίοδο γνωρίζουμε την αγία Ισιδώρα της μονής των Ταβεννησιωτών και τους οσίους Θεόδωρο, Παύλο εκ Κορίνθου, Θωμά Αντιοχείας, Μάρκο «τον του Ίππου», Ανδρέα Κωνσταντινουπόλεως και Σάββα τον Βατοπεδινό). Περισσότεροι είναι αυτοί που, όχι από θέλημα Θεού αλλ' από εγωιστικούς λόγους, μιμούνται την ακραία συμπεριφορά τους. Η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος (692) καταδικάζει τους «υποκρινομένους δαιμονᾶν» και «τρόπων φαυλότητι προσποιητῶς τὰ ἐκείνων σχηματιζομένους»[4]. Η διάθεση όμως κάποιων να υποκρίνονται σαλότητα, για ν' αποκτήσουν κάποια φήμη φανερώνει μια κοινωνία που εκτιμούσε και όσους ζούσαν στα περιθώριά της.

Μάλλον τα άκρα είναι πιο προσφιλή στη ρωσική ψυχοσύνθεση απ' ό,τι στη δική μας. Γι' αυτό, δια Χριστόν σαλοί με ακραίες συμπεριφορές παρουσιάζονται περισσότεροι στη Ρωσία, μέχρι πρόσφατα. Ο Ταρκόφσκι γράφει γι' αυτούς: «Οι άνθρωποι αυτοί, με την εξωτερική τους κιόλας εμφάνιση, σαν προσκυνητές και κουρελιάρηδες ζητιάνοι, τραβούσαν την προσοχή των «φυσιολογικών» ανθρώπων στις προφητείες, στις εξιλαστήριες θυσίες και στα θαύματα πέρα απ' τα όρια του «κανονικού» κόσμου. Μόνο η τέχνη διασώζει σήμερα κάποια ίχνη αυτού του υπερφυσικού κόσμου.»[5] Όμως και στην εποχή του υπήρχαν κάποιοι δια Χριστόν σαλοί στη χώρα του, μόνο που δεν γίνονταν ευρύτερα γνωστοί λόγω της αυστηρής σοβιετικής λογοκρισίας.

Στα καθ' ημάς, κάποιοι Άγιοι κάποιες φορές μεταχειρίζονται σχήματα σαλότητας, για ν' αποφύγουν τον έπαινο του δήμου και τη δόξα των ανθρώπων, αλλά δεν φτάνουν σε ακραίες συμπεριφορές. Έχω υπ' όψιν μου τον άγιο Αρσένιο τον Καππαδόκη (†1924), την αγία Σοφία και κάποιους αγιορείτες του 20ού αιώνα, σαν τον γέροντα Γεώργιο τον αναχωρητή, τον Κώστα τον Καβιώτη, τον γέροντα Ιάκωβο της Νέας Σκήτης (†1982), τον γέροντα Τιμόθεο της Καψάλας (†1989), τον γέροντα Ηρωδίωνα τον Ρουμάνο (†1990) κι έναν ανώνυμο Ρώσο μοναχό, που είτε είχαν λάβει το μοναχικό σχήμα, είτε περιφέρονταν στο Όρος ως λαϊκοί[6]. Δεν κάνουν εξαλλοσύνες για να προκαλέσουν αλλά υποκρίνονται κάποιες «παραξενιές», μιαν ελαφρότητα ή μια «χαζομάρα», που η συμβατική ηθική πολλών χριστιανών δεν τους τα συγχωρεί. Είναι μια προσπάθεια κυρίως να κρυφτούν αλλά

και να δείξουν πόσο διάτρητος είναι ο ηθικισμός που διέσπειραν οι μισιονάριοι κι οι παρεκκλησιαστικές οργανώσεις στη χώρα μας.

Οι Άγιοι, κυρίως όσοι –όπως οι προαναφερθέντες– δεν έχουν προβληθεί στη διάρκεια της ζωής τους από εκκλησιαστικούς ή άλλους κύκλους, αρδεύουν μυστικά τις χριστιανικές ρίζες του λαού μας, ώστε ν' αντέξει στους ανέμους της εκκοσμίκευσης, της χλιαρότητας, του μηδενισμού, της κάλπικης «προοδευτικότητας», της κυριαρχίας του ευτελούς και κίβδηλου στον δημόσιο λόγο, κλπ. που φυσούν στην επιφάνεια. Στηρίζουν τον λαό και μεσιτεύουν στον Θεό γι' αυτόν. Είναι σαν τους δίκαιους της Παλαιάς Διαθήκης που δεν αφήνουν την κοινωνία να αποσυντεθεί και καταστραφεί. Είναι η μυστική δύναμη του λαού μας. Αυτοί μας τρέφουν πνευματικά κι αποτελούν την ελπίδα μας για το παρόν και το μέλλον.

Μαρτυρίες όσων τη γνώρισαν εν ζωή

σεβ. κ. Θεοκλήτου, μητρ. Φλωρίνης, επιστολή προς τον σεβ. μητρ. Καστορίας κ. Σεραφείμ, 5-4-2011

αρχιμ. Νικηφόρου Μανάδη, αρχιερατικού επιτρόπου Εορδαίας της Ι. Μητροπόλεως Φλωρίνης, επιστολή προς τον σεβ. μητρ. Καστορίας κ. Σεραφείμ, 6-3-2011, όπου γράφει: «Στα χρόνια αυτά της ασκήσεώς της μέχρι και της τελευταίας της εκκλησιαζόταν, κοινωνούσε και εξομολογούνταν στους ιερείς της Μητροπόλεως Καστορίας οι οποίοι λειτουργούσαν στο μοναστήρι. Την δε εξόδιο ακολουθία της ετέλεσαν ιερείς των Μητροπόλεων Καστορίας και της γείτονος Φλωρίνης.»

Στέργιου Ν. Σάκκου, καθηγ. Πανεπιστημίου, αχρονολόγητη

Χρήστου Φατούση, υποστράτηγου ε.α. (1998)

Άννας Τρύπη-Μάντη, άρθρο στην εφημερίδα «Κλεισούρα», Μάρτιος 2001, με τίτλο «Αφιερωμένο στην γερόντισσα Σοφία»

Βασίλη Γιαννακόβα, άρθρο στην εφημερίδα «Ελευθερία», 19-2-2009, με τίτλο «Σοφία Χοτοκουρίδου: Μια ξεχασμένη λαϊκή ασκήτρια»

Αναστάσιου Γκοσιόπουλου από την Κλεισούρα, επιστολή προς τον σεβ. μητρ. Καστορίας κ. Σεραφείμ, 7-5-2011

Μαρτυρίες για θαύματα μετά την κοίμησή της

Επιστολή της Γερόντισσας Εφραιμίας, Καθηγουμένης της Ι. Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου Κλεισούρας προς τον σεβ. μητρ. Καστορίας κ. Σεραφείμ, 9-[δεν διακρίνεται ο μήνας]-2011, όπου καταγράφονται 21 μαρτυρίες για θαύματα και

εμφανίσεις της Αγίας:

από

- 1) Ζαχαρούλα Κορακάκη από Θεσσαλονίκη,
- 2) Κωνσταντίνο και Ευδοξία Σταμίδη, από Ν. Μηχανιώνα Θεσσαλονίκης,
- 3) ανώνυμο παιδάκι,
- 4) Δημήτρη από Καβάλα,
- 5) από Γ.Π. και Μ.Μ,
- 6) Βαΐα Σταμκοπούλου από Σέρβια Κοζάνης,
- 7) Βασιλική από Λέχοβο Φλώρινας,
- 8) Ε. Τ. από Θεσσαλονίκη,
- 9) Ευαγγελία Μαστροσάββα από Αθήνα,
- 10) Σοφία Ποντίκα από Θεσσαλονίκη (δεν θυμόταν το όνομά της, την επικαλέστηκε στην προσευχή της, ρωτώντας την πώς τη λένε, κι άκουσε την απάντηση: «Σοφία με λένε»),
- 11) Άννα Εφραιμίδου από Βέροια,
- 12) Σοφία Μεθενίτη από Αττική,
- 13) Κυριάκο και Χρυσή Τιμπέλλου από Βέσελινγκ Γερμανίας,
- 14) Θεοδόση Τσιφλάκο από Χαλκίδα,
- 15) Αθηνά Ρήγα από Πειραιά,
- 16) Ευαγγελία Τσαρουχά από Θεσσαλονίκη,
- 17) Αθηνά Ιωαννίδου για τον θείο της Σωτήριο Μητσιούλη από Καναδά,
- 18) Αντίκλεια Σπυροπούλου από Κομνηνά Πτολεμαΐδας (θαύμα που έγινε το 1969),
- 19) Ειρήνη από Λέχοβο Φλώρινας,
- 21) Ζωή από Αθήνα, γεννημένη στην Κλεισούρα (θαυμαστό γεγονός της Αγίας εν ζωή).

Ιερέως Χρήστου Μεσημέρη από την Καστοριά, 8-4-2011

Αθηνάς Ζαχαριουδάκη από Άγιο Χριστόφορο Πτολεμαΐδας, 1998

Μαρίας Μπλάνα από Καταχά Πιερίας, Φεβρουάριος 1999

Βασιλικής Ευταξιάδου από Πτολεμαΐδα, 1999

Χριστίνας Μητσάογλου από Βέροια, 1999

Συμέλας Καπλανίδου από Πτολεμαΐδα

Σοφίας Γιώτα

Νιόβη Κούση

Αναστασίας Τοπάλη, Καρδιά Πτολεμαΐδας

[i] Τα περισσότερα στοιχεία για τον βίο της οσίας Σοφίας προέρχονται από το βιβλίο «Σοφία Χοτοκουρίδου. Μια λαϊκή ασκήτρια», Θεσσαλονίκη²2006. Κάποια βασίζονται σε άρθρα διάσπαρτα σε εφημερίδες και περιοδικά και σε χειρόγραφες ή δακτυλόγραφες μαρτυρίες που έχω υπ' όψιν. Τα αποσπάσματα του βίου του οσίου Συμεών παρατίθενται από το βιβλίο *Λεοντίου Νεαπόλεως, Ο άγιος Συμεών ο δια Χριστόν σαλός*, Θεσσαλονίκη 1984, που αναδημοσιεύει το κείμενο του Migne (PG 93, 1670-1748).

[1] Α΄ Κορ. 4, 10.

[2] ό.π., 4, 9.

[3] βλ. Φιλ. 3, 20.

[4] Από την εισαγωγή του βιβλίου *Λεοντίου Νεαπόλεως, Ο άγιος Συμεών ο δια Χριστόν σαλός*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 8.

[5] Αντρέι Ταρκόφσκι, *Θυσία*, Αθήνα 1990, σ. 186.

[6] Βλ. Μον. Παΐσιου Αγιορείτου, *Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, Σουρωτή Θεσσαλονίκης²1993, σσ. 81-85 (γέρο Γεώργιος) και 91-94 (Κώστας ο Καβιώτης), *Από την ασκητική και ησυχαστική αγιορείτικη παράδοση, Μεταμόρφωση Χαλκιδικής* 2011, σσ. 99-109 (Κώστας ο Καβιώτης), 254-260 (γέρο Ηρωδίων) και σσ. 406-407 (ανώνυμος Ρώσος) και Νικολάου, μητρ. Μεσογαίας, *Άγιον Όρος το υψηλότερο σημείο της γης*

, Αθήνα 2000, σσ. 114-117 (γέρο Ηρωδίων).

Πηγή: ahdoni.blogspot.gr/